

Transnacionalizacija i haiderizacija: relociranje krajnje desnice

SAŠA BOŽIĆ

Interdisciplinary Centre for Comparative Research
in the Social Sciences
Vanjski suradnik, Beč
e-mail: 100412,1760@compuserve.com

UDK: 329.11:323.1(436)
329.11(4):316.334.3
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 10. lipnja 2000.

U članku se raspravlja odnos procesa transnacionalizacije i proliferacije krajnje desnice. Autor postavlja nove kriterije za redefiniciju koncepta transnacionalizacije. Oni omogućuju objašnjenje jačanja dijelova krajnje desnice koja se koristi razvojem supranacionalnih integracijskih procesa i posljedicama relativiziranja nacionalnih granica. Primjer Jörga Haidera i njegove stranke FPÖ pokazuje kako odnos krajnje desnice i procesa transnacionalizacije može biti puno kompliciraniji od uobičajene pretpostavke da stranke krajnje desnice koriste samo reaktiviranje nacionalnih identiteta koje je trebalo biti posljedica formacije transnacionalnih identiteta i prostora. Autor uvodi nov koncept "haiderizacije" kako bi objasnio tehnologiju uspješnih stranaka krajnje desnice čiji je uspjeh velikim dijelom uvjetovan novim odnosom prema transnacionalizaciji i njenim socijalnim posljedicama.

Ključne riječi: TRANSNACIONALIZACIJA, HAIDERIZACIJA, KRAJNJA DESNICA, EUROPSKA INTEGRACIJA

Uobičajeno teoretiziranje odnosa između krajnje desnih političkih i socijalnih identiteta i transnacionalizacije uključuje pretpostavku da formiranje transnacionalnih identiteta prijeti nacionalnim identitetima te na taj način utječe na njihovo reaktiviranje (Friedman, 1998). Prema ovoj tvrdnji krajnje desne političke opcije profitiraju samo od ovog ponovnog utvrđivanja nacionalnih identiteta i strahova od posljedica transnacionalizacije. Uspjeh krajnje desnice u europskim zemljama u posljednjem desetljeću trebala bi biti samo zakašnjela pojava temeljena na etniziranju unutar nacionalnih granica. Glavni akteri bili bi sposobni, u skladu s ovim razmišljanjem, samo iskoristivati proces na koji izravno ne utječu. Tako bi krajnje desne stranke i njihov utjecaj u društvu bio snažniji ili slabiji ovisno o snazi i izraženosti nacionalnih identiteta na koje općenito utječe transnacionalizacija.

Uspjeh Jörga Haidera i njegove Slobodarske stranke, njegove ideologije, političkih aktivnosti i stila, mjereno brojem glasova, utjecajem na austrijske i europske institucije, svjetske političke tokove i popularnošću njegovih stavova izvan austrijskih nacionalnih granica, ali i uspjeh drugih krajnje desnih stranaka tipa Vlaams Blok, Dansk Folkeparti, Lega Nord sa sličnim ideologijama, političkim aktivnostima i stilom, upućuju na zaključak kako je odnos između krajnje desnice i transnacionalizacije puno složeniji. Odupiranje transnacionalizaciji, odnosno njenim posljedicama na međunarodne odnose i nacionalni identitet samo je jedan od načina na koji Haider,¹ ali i ostali predstavnici krajnje desnice u Europi tretiraju transnacionalizaciju. Haider tako npr. uz odupiranje transnacionalizaciji na nju izravno i neizravno utječe te prati njene zahtjeve i utjecaje.

No prije negoli se objasni odnos transnacionalizacije i haiderizacije važno je oba koncepta postaviti jednodimenzionalno. Znanstvenici naime tretiraju koncept transnacionalizacije te

¹ Koncentriranje na Haidera i njegove političke aktivnosti u ovom radu posljedica je činjenice da je upravo on najuspješniji predstavnik krajnje desnice u Europi. Njegov slučaj nije samo paradigmatičan za politička kretanja ostalih krajnje desnih stranaka u Europi, on je na poseban način pionir kada se radi o potpunom legaliziranju ekstremno desnih stavova te kada se radi o krajnje desnom tretiranju transnacionalizacije. Razlike između europskih krajnje desnih stranaka i političkih akcija bit će objašnjene kasnije.

fenomen "Haider" onako kako Haider tretira domaću austrijsku i vanjsku politiku: s kontrolverzijom i neodređenošću. Unatoč činjenici da je "transnacionalizaciju" teško ispisati i izgovoriti, ovaj termin koriste gotovo svi koji se bave međunarodnom ekonomijom, migracijama, dvostrukim ili multiplim državljanstvima, nacionalizmom i globalizacijom, i to već duže vremena. Značenje termina se, dakako, umnogostručilo i dostiglo fazu u kojoj svaka primjena reproducira nejasnost. Pa ipak je problematično odbaciti termin koji adekvatno pokriva određen proces, samo zato što se broj "označitelja" ne može kontrolirati. Problem s "haiderizacijom" je još i veći jer Haider nije samo personifikacija konkretnog socio-političkog fenomena, nego u isto vrijeme spontani politički akter koji je sposoban promijeniti ili "obogatiti" značenje novih termina poput "haiderizma" i "haiderizacije". K tome se ovi termini koriste još relativno kratko i rijetko, a davanje značenja ovim terminima do sada je bilo ograničeno na političke arene Austrije i Njemačke.

Usprkos dvoznačnosti i nejasnosti termina, procesi iza njih nisu samo puno jasniji nego i sve relevantniji za rasprave o nadilaženju i ukidanju granica. Različiti autori promatraju već desetljećima kako pojava transnacionalnih kompanija (Dicken, 1992) dovodi u pitanje međunarodni zakon i međunarodni sistem nacija/država² (Friedman, 1997). Pojava globalnih dijaspora također se brzo proučavala (Cohen, 1997), a broj važnih studija o mogućnostima i uvjetima transnacionalnih državljanstava³ sve je veći. Ulaskom Slobodarske stranke u vladu Republike Austrije stvoren je presedan koji omogućuje dalekosežne političke i socijalne promjene. "Haiderizacija" može imati samo sve veću važnost za terminologiju društvenih znanosti.

Transnacionalizacija

Na ovom mjestu se predlaže redefiniranje termina transnacionalizacija i haiderizacija, no ne u obliku novog definiranja riječi, nego u obliku opisivanja i imenovanja koncepta kako to predlaže Riggs (1991).⁴ Utvrđivanje koncepta transnacionalizacije pokušat će uzeti u obzir sve najvažnije momente prethodnih korištenja ovog termina, kao i zajedničke elemente pri objašnjenju najvažnijih obuhvaćenih procesa, bez obzira na područje upotrebe termina (ekonomija, politika, državljanstvo, nacionalne granice i sl.). Na taj način transnacionalizacija postaje koncept koji nije ograničen samo na zasebne socijalne procese, već može biti primijenjen na sve relevantne pojave koje su s njima u vezi, poput proliferacije krajnje desnice u uvjetima europskog ujedinjavanja.

Postoji, dakako, vrlo velik broj situacija u kojima se koristi termin transnacionalizacija, a postoji i velik broj korisnika tog termina. No ukoliko se pobliže razmotre načini upotrebe termina, vidi se da se transnacionalizacija gotovo uvijek odnosi na procese u vezi s granicama, bez obzira bile to granice država, nacija, kultura, odnosno u vezi s prelaženjem, nadilaženjem, relativiziranjem, slabljenjem, nestajanjem tih granica. U različitim periodima korištenja termina "transnacionalizacija" ističu se različiti aspekti sadržaja koje je taj termin morao obuhvatiti. 1960-ih i 1970-ih godina autori se koncentriraju na internacionalizaciju poduzetništva. Vrlo popularan termin u to vrijeme bila je "multinacionalna korporacija" (Friedman, 1998), a odnosio se na nove mogućnosti u međunarodnim arenama umjesto na domaćem tržištu. No, novonastale korporacije nisu bile vezane za određeno mjesto ili za

² Postavljanje nacije ispred države u ovom terminu ne odražava posebne neizrečene teorijske pretpostavke, već je pokušaj točnog prijenosa termina da bi se izbjegao dodatan ulazak o rasprave o drugim terminima.

³ Usporedi Bauböck (1994), Soysal (1994), Hall (1995), Freedland (1998), Aron (1997).

⁴ Prema Riggsu zadatak znanstvenika o društvu jest reducirati višeznačnost termina. To se može postići, jedino u slučaju da se utvrđuju koncepti, a ne definiraju pojedinačne riječi. Nakon prvog objašnjenja osnovne ideje traži se termin koji jednoznačno utvrđuje koncept. Za svako značenje ključnog termina mora postojati jedan jednoznačan termin koji objašnjava i ističe posebnosti primijenjenog koncepta.

određenu zemlju, pa je stoga ubrzo termin “transnacionalna korporacija” preuzeo vodstvo. Odnosio se na činjenicu da nove korporacije nemaju jedan centar i da profiti često nisu “repatrirani”, već ostaju iznad nacionalnih centara.

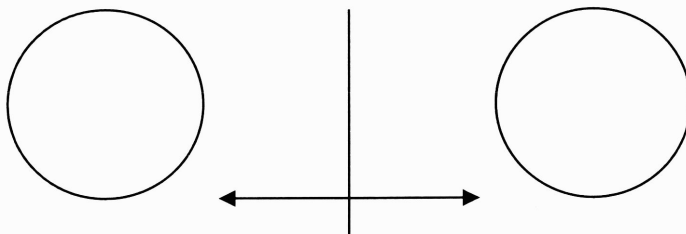
Druga upotreba odnosi se na kretanja ljudi, informacija, dobara i kulturnih elemenata u globalnom smislu. Ponekad se odnosi samo na činjenicu da je kretanje, odnosno tijek ljudi, dobara i informacija dramatično porastao, ali i na činjenicu da je razmjena omogućila kreiranje novih kulturnih prostora između ili iznad nacionalnih kultura. Globalne dijaspore reprezentiraju u ovom kontekstu nov oblik transnacionalne socijalne formacije (Cohen, 1997; Geddes & Favell, 1999). Uz to nove tehnologije omogućuju nove oblike komunikacija kao i nove, vrlo krhke transnacionalne “zajednice” zasnovane u i na novim tehnologijama.

Nadalje, transnacionalizacija se može odnositi i na procese koji stoje u suprotnosti prema “nacionalizaciji”. Nacionalizacija se ovdje odnosi na etniziranje populacije nacije/države (Brubaker, 1996) tj. na jačanje nacionalnih identiteta, i to zbog različitih razloga. Na Istoku oni uključuju stvaranje novih nacija/država nakon kolapsa multinacionalnih država, a na Zapadu jačanje nacionalnih identiteta nakon stvaranja novih supra-nacionalnih struktura. Transnacionalizacija bi se u ovom kontekstu odnosila na procese suprotne “nacionalizaciji”, odnosno na procese koji uključuju slabljenje i refiguriranje nacionalnih identiteta tj. nadilaženje “nacionalizacije”.

Poštujući Riggsove preporuke za (re)definiranje termina, ovdje će se izdvojiti najvažniji momenti većeg dijela tretiranja transnacionalizacije te će se imenovati sva važnija značenja ključnog termina. Veći dio korištenja termina “transnacionalizacija” odnosi se na procese prelaženja, nadilaženja, relativiziranja ili napuštanja granica nacija/država, nacionalnih kultura i nacionalnih društava. Transnacionalizacija uključuje odnos između dvaju ili više nacionalnih entiteta i granice između njih tj. njeno transcendiranje te određeni rezultat njenog nadilaženja. Kombinacijom svih ovih značajki dobila bi se vrlo bogata tipologija koja bi međutim proizvela i puno idealno-tipskih konstrukta. Zato sljedeću podjelu ne treba shvatiti kao dio tipologije, nego kao oblike transnacionalizacije na koje korisnici ovog termina obično misle, ali ih ne razlučuju.

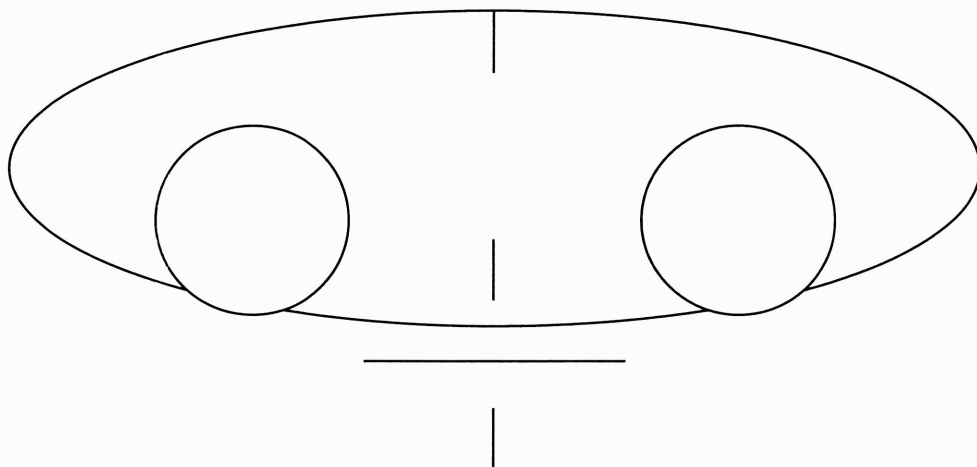
U prvom slučaju jedinice, entiteti ostaju zapravo netaknuti ili gotovo isti, baš kao i granica među njima, a jedini oblik “transcendiranja” te granice je razmjena. Ona uključuje obično ljude, kapital, dobra, informacije, a u pravnoj sferi i naturalizaciju kao oblik razmjene pripadnosti. Rezultat ovog oblika transnacionalizacije uvijek je teško anticipirati, ali je gotovo sigurno da razmjena informacija i ljudi mora mijenjati primajuće društvo, ako je točna tvrdnja Bukowa (1998) da se vlastito društvo u novim uvjetima može razumjeti kroz odnos prema novome i stranome.

(Grafički prikaz nam može pomoći da se koncentriramo na bitno)

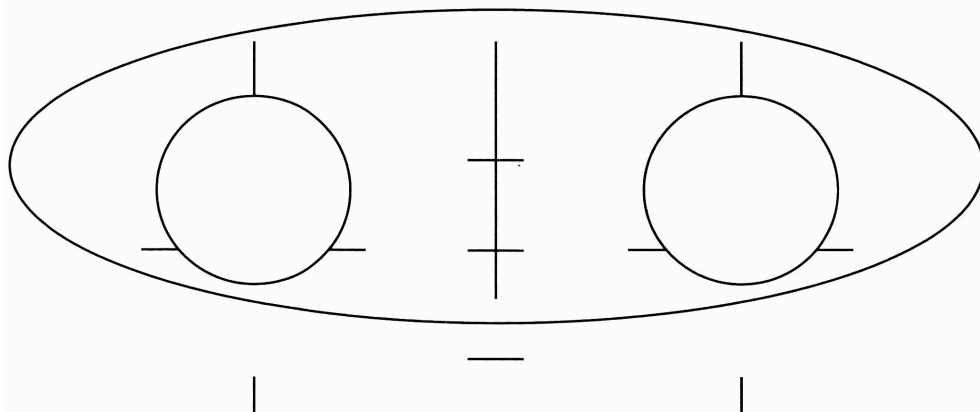
Prateći zahtjeve Riggsa ovaj dio upotrebe ključnog termina “transnacionalizacija” možemo jednostavno nazvati transnacionalna razmjena. To je razmjena preko granica, nacija, kultura i država koja može rezultirati promjenama u propusnosti, čvrstoći granica ili sporim nastajanjem novih entiteta.

U drugom slučaju granice su oslabljene ili relativizirane, dok jedinice ili entiteti ustrajavaju. Oni mogu biti u ovom slučaju ujedinjeni u neku širu superstrukturu. Primjeri mogu uključiti federalizaciju, poput postupne federalizacije EU-a, te dvostruko državljanstvo. Pri tome se polako ocrtavaju i konture novih jedinica.

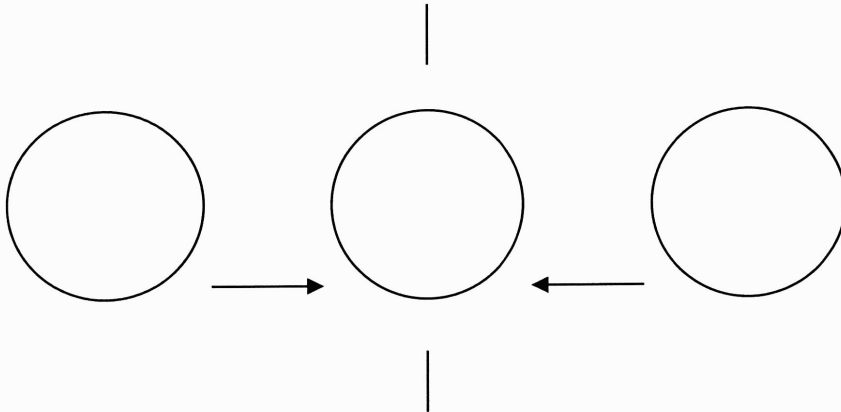

Ovaj oblik transnacionalizacije može se nazvati relativizacija granica jer je upravo to najvažnija karakteristika ovog dijela ili oblika transnacionalizacije.

U trećem slučaju može se govoriti o nestajanju granica ili o trenutku u kojem transnacionalizacija granice dovodi do stanja u kojem postaju suvišne. Granice između jedinica ili entiteta nestaju, a time i sami entiteti. Najvažniji rezultat ovog oblika transnacionalizacije jest nova jedinica koja više ne sadrži stare jedinice, entitete, ali njihovi dijelovi postaju sastavni dio nove jedinice. Najbolji primjeri za ovaj slučaj mogu se naći u ujedinjavanjima, irendentizmu, konstrukciji zajedničkih tržišta i sl. Ovaj dio (ako uzmemo u obzir Riggsovu tvrdnju da svi definirani termini imaju različite značenjske dijelove) ili oblik transnacionalizacije (ako uzmemo u obzir činjenicu da se od ostalih prikazanih slučajeva razlikuje rezultatom) možemo nazvati suvišnost granica ili jednostavno fuzija.

Četvrti slučaj uključuje stvaranje novih sfera, prostora iza, iznad ili između granica država, nacija, kultura. Te nove sfere mogu postati i nove jedinice, entiteti, ali u ovom slučaju važna je činjenica da stari entiteti ne nestaju, premda mogu biti "oslabljeni", odnosno granice između njih mogu postati propusnije i nejasnije. Primjeri u ovom slučaju uključuju "državljanstvo EU-a", postmodernu nadnacionalnu ili globalnu kulturu, transnacionalne kompanije i transnacionalne, odnosno globalne dijaspore. Ovaj dio transnacionalizacije može se opisati kao produkcija transnacionalnih (neteritorijalnih) prostora.

Jedan od procesa koji se dovodi u direktnu vezu s posljedicama i samim procesom transnacionalizacije jest jačanje krajnje desnih stranaka i ideologija. Kako je već spomenuto, ova veza se uglavnom objašnjava činjenicom da nacionalni identiteti, nacionalne teme i rasprave kao i radikalni odgovori na te rasprave postaju sve važniji nakon što se u društvu shvate posljedice transnacionalizacije (Pfahl-Traughber, 1993; Friedman, 1998). Posljedica relativizacije granica jest snažno reaktiviranje etnonacionalnih identiteta, što bi izravno trebalo pogodovati krajnjoj desnici koja tradicionalno eksploatira teme poput važnosti održanja i jačanja nacionalnih zajednica.

Ova je tvrdnja, međutim, u najmanju ruku nepotpuna ukoliko se uzme u obzir raznolika politička aktivnost, pa čak i raznoliki politički principi pojedinih krajnje desnih stranaka u Europi. Piero Ignazi (1995) tako pronalazi da postoji jasna razlika između tradicionalnih ekstremno desnih stranaka i "postindustrijskih" krajnje desnih stranaka (Ignazi, 1995:5). U prvoj grupi su "ostaci" konflikata iz prvih desetljeća dvadesetog stoljeća, stranke aktivirane industrijskom revolucijom i unutarnacionalnim sukobom različitih socijalnih grupa,⁵ a u drugoj stranke koje nemaju potpuno jasan fašistički otisak. Ove stranke su produkti postindustrijskog društva u kojem su granice među grupama manje jasne. Na ovom mjestu bi se moralo otići još i dalje te naglasiti da ove stranke djeluju u uvjetima u kojima su i granice među nacijama/državama i nacionalnim kulturama manje jasne. Postindustrijska krajnja desnica

⁵ U prvoj grupi su MSI (Movimento Sociale Italiano), NPD, (Nationaldemokratische Partei Deutschlands), DVU (Deutsche Volkunion-List D), BNP (British National Party), CP*86 (Centrumpartij 86), a u drugoj grupi FPÖ (Freiheitliche Partei Österreichs), VIB (Vlaams Blok), FN (Front National), FRPd (Fremskridtpartiet), REP (Die Republikaner), CD (Centrumdemocraten) i FRPn (Fremskridtpartiet). Pošto je Ignazijeva publikacija tiskana 1995., nije mogao znati puno o tada predstojećoj reformi MSI-ja koji trenutno stoji bliže drugoj grupi. Lega Nord će vjerojatno duže vremena ostati problem za sve koji je žele jasno klasificirati, no poigravanje s rasizmom i ksenofobijom daju argumente svakome tko je želi svrstati u grupu postindustrijskih krajnje desnih stranaka.

transnacionalizacijom dobiva ne samo nove teme unutar nacionalnih rasprava i sukoba, nego i nove teme, nove arene, izvan nacionalnih granica i iza nacionalnih granica. Ako je uspjeh na izborima dobar indikator za razlikovanje između tradicionalnih i postindustrijskih stranaka krajnje desnice koje su shvatile bit najvažnijih procesa unutar pojedinih društava, onda je dobar indikator za razlikovanje među postindustrijskim krajnje desnim strankama odnos prema transnacionalizaciji. Tako je Haiderova Slobodarska stranka odskočila od mnogih drugih europskih krajnje desnih stranaka. Ovdje se ne tvrdi da je Haiderov uspjeh mjeren brojem glasova i ulaskom u vladu isključiva posljedica njegova osobita tretmana transnacionalizacije. Postoji previše austrijskih posebnosti, kao što su nedostaci austrijske konsocijacijske demokracije, koje dobro objašnjavaju Haiderov uspjeh u Austriji,⁶ a postoje i brojne belgijske i talijanske posebnosti koje dobro objašnjavaju uspjeh Vlams Bloka i Lege Nord. No Haiderov⁷ uspjeh, mjeren utjecajem na globalne političke tokove, europske institucije, definiranje Europske unije, oblik rada europskih regija itd., ipak je prvenstveno u vezi s posebnim eksploatairanjem transnacionalizacije.

Haiderizacija

Ovdje se predlaže uvođenje novog termina koji bi obuhvatio posebnosti dijela postindustrijske krajnje desnice te njenu političku proliferaciju čija je personifikacija Jörg Haider. Poštujući preporuku Freda Riggsa ponovno je potrebno koncentrirati se na najvažnija značenja koja bi se mogla pripisati ključnom terminu. Do sada se riječ haiderizacija nije koristila u društvenim znanostima, već u politici i novinarstvu. Tako je njemački kancelar Gerhard Schröder, nakon izbornog uspjeha Slobodarske stranke i njena ulaska u austrijsku vladu, upotrijebio pojam haiderizacija da bi opisao, nakon razočaranja glasača CDU-om i njenim financijskim skandalima, mogućnost pojave populističke krajnje desne stranke u Njemačkoj. Drugi termin – “haiderizam” upotrijebio je njemački *Die Zeit* za sve nacionalističke, populističke stranke u Europi.⁸

Za društvene je znanosti međutim bitno da političke aktivnosti Slobodarske stranke i Haidera odražavaju i za analitičare znače uspjeh krajnje desne stranke (koji potvrđuje broj glasača, ulazak u vladu, utjecaj na institucije i globalne političke diskusije), legalizaciju izražavanja ekstremnih stavova i razbijanje političkih tabua u demokraciji, legitimiranje ekstremno desnih stranaka vladanjem te pozitivnu i negativnu popularnost izvan nacionalnih granica. Tako se haiderizacija može definirati kao proces ulaska postindustrijskih, krajnje desnih stranaka i ideologija u politiku glavne struje, i to s poštovanjem osnovnih demokratskih procedura, popularizacijom te konstruiranjem i dekonstruiranjem polarizacije na granicama, i to na svim razinama – od regionalnog do globalnog.

Neke dimenzije ove definicije ne ovise samo o svjesnoj političkoj akciji stranke ili njenog vođe. Legalizacija i legitimiranje Slobodarske stranke velikim je dijelom posljedica odluke konzervativne stranke da s njom formira zajedničku vladu. Druge pak ovise i o pojedinim nacionalnim posebnostima. No popularizacija te konstruiranje i dekonstruiranje polarizacije na osnovu koje se širi vlastiti utjecaj (čak i transnacionalno) ovisna su velikim dijelom o načinu korištenja posljedica transnacionalizacije i o obliku postavljanja prema tom procesu.

Najbolja ilustracija procesa haiderizacije sama je politička akcija Jörga Haidera tj. njegovo korištenje posljedica transnacionalizacije. No prije nego li se objasne posebnosti njego-

⁶ Usporedi Goldmann (1992) i Pelinka (1998).

⁷ Svakako je potrebno razlikovati Haidera od Slobodarske stranke, no činjenica je da uspjeh stranke najvećim dijelom ovisi o aktivnostima Haidera. Sve dosadašnje smjene u stranci pokazuju da je on neprikosnoveni vladar stranke.

⁸ *Die Zeit*, 10. 4. 1992.

va postavljanja prema transnacionalizaciji, uz svu višeznačnost i kontroverziju njegove politike, potrebno je dokazati njegovu pripadnost krajnjoj desnici.

Centralni koncept u Haiderovu programu jest socijalna narodna zajednica (soziale Volksgemeinschaft) (Bailer-Galanda, 1995). Ovakvu harmoničnu zajednicu potrebno je provesti čak i prisilnim metodama države. Različiti interesi su sekundarni, a jedinstvo narodne zajednice primarno. Pojedinač se može vrednovati samo na osnovu svoga doprinosa narodnoj zajednici. Poslodavci i posloprimci trebaju služiti zajednici bez konflikata, pa se stoga i savezi sindikata trebaju potisnuti. Svi članovi narodne zajednice morali bi biti obavezni izvršavati socijalnu službu. Osim ideoloških indikatora, postoji i dokumentacija o privatnim i političkim vezama članova Slobodarske stranke s ekstremističkim, nasilnim skupinama (Bailer & Neugebauer, 1993:355) koja je dobar indikator o političkim preferencijama barem dijelova stranke. Međutim i sami Haiderovi politički principi upućuju na upotrebu posljedica transnacionalizacije. Haider naime pokušava iskoristiti dijelove liberalne ideologije za svoje političke programe te sam sebe smatra nacionalnim liberalom ili jednostavno želi nadići svaku ideološku podjelu. Tako je napisao knjigu *Oslobodena budućnost iza ljevice i desnice*.⁹ Motiv relativiziranja odnosa ljevice i desnice, dakako, nije filozofski kao npr. kod Bobbia (1994), već politički. Napokon i pokušaj nadilaženja podjele ideologija i stranaka na lijeve i desne može služiti legitimiranju ideologije koja možda nije prihvatljiva za demokratske sustave. Haiderov politički program vrlo je eklektičan. On posuđuje i ugrađuje različite političke ideje iz cijelog svijeta uzimajući primjere iz Indije, Sjedinjenih Država, Njemačke itd.¹⁰

Haiderov politički odnos prema transnacionalizaciji i njenim posljedicama može se raščlaniti u nekoliko točaka:

1) Suprotstavljanje transnacionalizaciji i njenim posljedicama gotovo je u potpunosti u skladu s na početku spomenutim pretpostavkama da krajnja desnica profitira od reaktiviranja nacionalnih identiteta, ugroženih sve više poroznim granicama. Haider često govori i piše protiv "svjetske vlade", "razmjene kultura i naroda", "nekontroliranog protoka ljudi" itd.¹¹ Borba protiv "eurokracije" i nadnacionalnih struktura također je važan dio njegovih političkih aktivnosti. *Wenn der Nationalstaat überhaupt eine Zukunft haben soll, dann brauchen wir eine Dritte Republik, auch als Kraft gegen die Macht der multinationalen Konzerne und der in ihrem Dienst agierenden supranationale Bürokratien. Ich bin dafür, am Nationalstaat festzuhalten und ihm eine neue Zukunft zu geben. Ich bin daher für mehr Gesinnung in Rot-Weiß-Rot und für weniger blauäugige Euphorie, was die Position Österreichs in supranationalen Bündnissen anlangt*¹² (Haider, 1994:148).

No to je dakako samo dio Haiderova odnosa prema transnacionalizaciji. Kada misli da to može biti od koristi, bez obzira odnosilo se to na broj glasača ili utjecaj u nacionalnim i nadnacionalnim institucijama, on se za transnacionalizaciju i zalaže.

2) Direktno zalaganje ili akcija u korist transnacionalizacije također je dio Haiderove političke aktivnosti. Kao poglavar pokrajine zastupa Korušku u odboru regija EU-a te do sada nikada nije odbio rad među "supranacionalnim birokratima" unutar "nadmacionalnih struktura". Njegova službena suradnja s Umberto Bossijem od Lege Nord nije ograničena samo na kontakte šefova stranaka, već se može promatrati kao transnacionalna regionalna

⁹ Vidi Haider (1997).

¹⁰ Vidi Haider (1994).

¹¹ Usporedi Haider (1994).

¹² "Da bi nacionalna država uopće imala budućnost, potrebna nam je Treća Republika kao snaga protiv moći multinacionalnih koncerna i supranacionalnih birokracija u njihovoj službi. Ja sam za oslanjanje na nacionalnu državu da bi joj se omogućila budućnost. I zbog toga sam za više crveno-bijelo-crvene (boje austrijske zastave op. a.) principijelnosti, a manje za euforiju modrih očiju, što se tiče pozicije Austrije u supranacionalnim savezima."

suradnja te kao transnacionalna stranačka i ideološka suradnja. Nadalje, Haider je aktivno podupirao ideju prvih transnacionalnih zimskih olimpijskih igara Italija – Austrija – Slovenija s posebnim naglaskom na granične pokrajine pa tako i na Korušku. Jačanjem regija i regionalnom suradnjom Haider ulazi u nove arene i širi utjecaj bez kontrole nacionalne vlade. Transnacionalna politička arena također je dobra ukoliko omogućuje širenje vlastita političkog utjecaja.

To nije jedini transnacionalni okvir za koji se Haider zalaže. Njegovo antieuropejstvo također nije principijelno. Tako se krajem osamdesetih upravo Haider zalagao za ulazak u EZ kada je to bilo profitabilno i kada se gotovo nijedna druga stranka u Austriji nije za to zalagala. *Die Vollmitgliedschaft bei der Europäischen Gemeinschaft ist für Österreich eine unabdingbare Notwendigkeit, um das Mitspracherecht für unser Land zu sichern und zu verhindern, daß Österreich zu einer europäischen Bettlerrepublik wird, die wegen jeder Kleinigkeit bei der EG anklopfen und verhandeln muß.*¹³ Iz ove je izjave jasno da je Haiderovo poimanje Europe blisko ideji europske tvrđave u kojoj se mora biti radi očuvanja blagostanja i političkog utjecaja. Supranacionalne strukture poželjne su ukoliko osiguravaju vlastiti utjecaj. Napokon, stari koncept ujedinjene Europe (pod Njemačkom), koju je u II. svjetskom ratu propagirao SS, u Haiderovoj političkoj akciji¹⁴ dobiva potpuno nov smisao. FPÖ Kärtner Nachrichten piše: *In der Waffen-SS war das vereinigte Europa schon verwirklicht, Sie sind daher nicht die Letzten von gestern, sondern die Ersten von morgen. Alle Freiwilligen der Waffen-SS sind für ein vereinigt Europa gleichberechtigter Völker eingetreten...*¹⁵ Pred bivšim pripadnicima Waffen-SS-a u Koruškoj Haider je izjavio: *... Zahlreiche von ihnen sind im Kampf gegen den Bolschewismus gefallen. Sie waren der Sauerteig eines einigen Europas gegen Asien. Daß wir heute in das Gedenken aller Toten mit einschließen, ist nicht nur kulturelle und ethische Pflicht unseres Volkes, sondern auch sinnvoll im Bestreben einer wirtschaftlichen und militärischen Einigung Europas.*¹⁶

Ovaj i slični govori nisu samo pokušaj rehabilitacije vlastitih starih ekstremističkih glasača, nego i pokazatelj Haiderova poimanja transnacionalizacije. Polarizacija na zamišljenoj kulturnoj i geografskoj crti Europa – Azija ima odjek među različitim populacijama diljem Europe, pogotovo u svjetlu imigracije i percepcije Azije kao najmnogoljudnijeg kontinenta “strane” kulture. Tvrdnja da su pripadnici Waffen-SS-a i njihova ideja ujedinjene Europe “prvi za sutra” ukazuje na činjenicu da i krajnja desnica barem kalkulira određenim oblicima ujedinjenja Europe – tvrđavom Europom ravnopravnih, suverenih, socijalnih narodnih zajednica.

Za sada ne postoji jedna “internacionala” krajnje desnice (Kuper, 1995), no transnacionalna suradnja krajnje desnice odavno postoji u Europskom parlamentu, čak i kada nije formalizirana u obliku stranačkog kluba. Nadalje, politički kontakti, pa čak i saveznici, dobrodošli su u cijelom svijetu – od Pata Buchanana u SAD-u, do Moammara Gaddafija u Libiji. Prvi je zanimljiv zbog sličnih ideja o imigraciji i II. svjetskom ratu, a drugi zbog konkretne ekonomske suradnje¹⁷ i dokazivanja da Slobodarska stranka nije antimuslimanska stranka.

¹³ Puno članstvo u Europskoj zajednici za Austriju je neophodna nužnost da bi se osiguralo pravo glasa za našu zemlju i da bi se spriječilo da Austrija postane europska prosjačka republika koja zbog svake sitnice mora kucati na vrata EZ-a i pregovarati. (Freiheitlicher Pressedienst, 25. 3. 1987).

¹⁴ Rasprava jesu li politički govori ujedno i politička akcija zapravo je suvišna. Riječ je političaru sredstvo rada, a poneki put i oružje.

¹⁵ “U Waffen-SS-u Europa je već bila ujedinjena. Vi zato niste posljednji od jučer, nego prvi za sutra. Svi dragovoljci Waffen-SS-a nastupili su za ujedinjenu Europu ravnopravnih naroda.” Citirano iz Oswald (1989:85).

¹⁶ “Mnogi od vas pali su u borbi protiv boljševizma. Vi ste bili branik jedinstvene Europe protiv Azije. Činjenica da danas mislimo na sve mrtve nije samo kulturna i etička obaveza našeg naroda, nego je i bitna u nastojanjima za ekonomsko i vojno ujedinjenje Europe.” Citirano iz Oswald (1989:86).

¹⁷ Haider je primijećen u Gaddafijevoj “rezidenciji” u pratnji poslovnih ljudi, a poslije je tvrdio da se radi o privatnom posjetu (Profil, 22. 5. 2000). Haiderova veza s Gaddafijem stara je nekoliko godina, a počela je njegovim sauzimanjem za Gaddafijeva sina koji je studirao u Austriji.

3) Haiderova politička akcija neizravno potpomaže transnacionalizaciju. Svojim kontroverznim izjavama koje odjekuju Europom i svijetom, a zatim i ulaskom u vladu Republike Austrije, Haider polarizira austrijsku, europsku i svjetsku javnost i politiku te tjera najvažnije aktere da se dodatno bave posljedicama transnacionalizacije, odnosno njenim smjerom razvoja. Zajedničke mjere europske četrnaestorice protiv austrijske vlade izazvale su negodovanje u manjim zemljama EU-a (Danska, Finska, Švedska, Grčka), kao i među kandidatima za ulazak u EU zbog ograničenja suvereniteta jedne članice. Ukoliko se postavljene mjere izolacije austrijske vlade međutim ukinu, otvoren je put za ulazak drugih krajnjih desnih stranaka u europske koalicijske vlade. Haiderovu definiciju Europe kao zajednice suverenih narodnih zajednica tako neizravno moraju podupirati ili joj se odupirati gotovo svi važniji akteri u europskoj politici, a njemu je osigurana politička arena u drugim zemljama članicama, što potvrđuju njegovi brojni intervjui i nastupi.

4) Haider izravno koristi socijalne rezultate transnacionalizacije za vlastitu političku akciju, i to ne samo odbijanjem slabljenja nacionalnih identiteta, imigracije i multikulturalizma. On izravno koristi postmoderne socijalne identitete čiji je nastanak velikim dijelom posljedica transnacionalizacije u području kulture. Svojim političkim stilom eksploatira posljedice dediferencijacije i kulturalizacije te pomicanja koncentracije sa sadržaja na izraz (Vester, 1993). Njegov politički stil je pastiš, a njega konzumiraju velikim dijelom i glasači koji više nemaju interesa za sadržajne i ideološke podjele, već reagiraju na kratke poruke u područjima za koja osjećaju da su im važna. U svojim političkim porukama Haider izravno crpi sadržaje iz miješanih kulturnih područja koja se nalaze između ili iznad nacionalne kulture, a koja su izravno nastala transnacionalizacijom. Zato se Haider može istovremeno obraćati "njemačkim Austrijancima", austrijskim nacionalistima, ali i manjinama i starim imigrantima bez straha da bi otjerao jednu ili drugu populaciju. Svatko će dobiti poruku koju treba, predstavljenu na način koji odgovara novoj svakodnevnoj konzumaciji. Tako se Haider (koji je predstavnik slovenske manjine stilizirao kao nasilnike¹⁸) članovima Slovenskog kulturnog društva u Koruškoj obratio na slovenskom i poželio im puno uspjeha.¹⁹ Posterij njegove stranke pozivaju na zaustavljanje opterećenja strancima i stranim utjecajima, ali i prikazuju Haidera u borbi za veći dječji doplatok (koji bi trebao povećati natalitet prvenstveno Austrijanaca) s azijskim djetetom u krilu. Ako već politički program isključuje, ne mora i politička poruka u borbi za glasove. Njegova politička prezentacija jest sama po sebi pastiš ili kolaž. On može u istom danu nositi tradicionalnu odjeću, odijelo skrojeno po posljednjoj modi i sportsku odjeću, kalkulatorajući efektima ove mješavine u prezentaciji različitim populacijama ili jednoj populaciji s izraženom potrebom za konzumiranjem političkog showa.

Kada se usporedi odnos Haidera, kao najuspješnijeg predstavnika postindustrijske krajnje desnice, prema procesu i posljedicama transnacionalizacije, postaje jasno da krajnja desnica ne koristi samo reaktiviranje nacionalnih identiteta pred formacijom transnacionalnih identiteta i prostora. Kada se promotri veza oblika transnacionalizacije s Haiderovim političkim aktivnostima, postaje jasno da se Haider protivi nekontroliranoj transnacionalnoj razmjeni, pogotovo ako se radi o ljudima i kulturnim sadržajima, ali u isto vrijeme koristi te sadržaje za promociju vlastite stranke i programa. On se protivi i relativizaciji granica, ali izravno podupire supranacionalne formacije poput "tvrđave Europe" ili neformalizirane transnacionalne političke saveze. On aktivno sudjeluje u procesima i institucijama (regionalna suradnja, odbor regija EU-a) koje relativiziraju granice nacija/država. Haider se protivi fuziji koja ne ostavlja prostor za postojeće nacionalne entitete, ali još prije nekoliko godina opisao je austrijsku naciju kao nakazu,²⁰ a kao student je stavio austrijsku državu u kontekst otuđenja sedam milijuna Nijemaca.²¹ Ovakve izjave više ne donose ni potporu glasača ni utjecaj u

¹⁸ Usporedi Czernin (2000:73).

¹⁹ OFR2 Report, 11. 4. 2000.

²⁰ Falter, 42/99.

²¹ Usporedi Czernin (2000:13).

austrijskim političkim institucijama, ali govore o tome da bi Haider u posebnim političkim uvjetima vjerojatno bio voljan razmisliti o fuziji kao o poželjnom obliku transnacionalizacije, ako je rezultat te fuzije velika Njemačka. Produkcija transnacionalnih prostora oblik je transnacionalizacije koji Haider najviše eksploatira kako za političku akciju unutar nacionalnih granica tako i na međunarodnoj sceni. On se može javno protiviti multikulturalnosti, miješanju kulturnih sadržaja, ali njegov politički stil pokazuje da on crpi iz onih prostora iz kojih miješanje i potiče.

Odnos transnacionalizacije i haiderizacije

Dakako da je teško uspoređivati dva procesa od kojih jedan ovisi o aktivnostima puno aktera, puno nepreglednih situacija i konstelacija, a drugi o svjesnoj volji i akciji jednog ili nekoliko aktera. Ipak transnacionalizacija i haiderizacija se "presijecaju" i "nadopunjuju" u nekoliko važnih točaka. Transnacionalizacija omogućuje razvoj haiderizacije, otvara arene krajnjim desničarima koji žele ući u politiku glavne struje i utjecati na nacionalne i supranacionalne institucije. Ona isporučuje teme krajnjoj desnici koja se popularizira obranom ili razbijanjem granica na svim razinama od lokalne i regionalne do globalne. Transnacionalizacija stvara prostore koji omogućuju uspješan tijek haiderizacije.

No, podimo redom. Haiderizacija je ovdje definirana kao proces ulaska krajnje desnice u politiku glavne struje s poštovanjem osnovne demokratske procedure, popularizacijom i konstrukcijom i dekonstrukcijom polarizacije na granicama. Poštovanje procedure preduvjet je za ulazak u ozbiljnu borbu za vlast te svaka krajnje desna stranka sama odlučuje da li će ispuniti ovaj minimum. Ulazak u koalicijske vlade s konzervativnim strankama ne ovisi samo o krajnjoj desnici (ali velikim dijelom i o njoj), već i o nacionalnim posebnostima kao što su izborni sistem, raspoloženje u javnom mnijenju, sudstvo itd. Popularizacija krajnje desnice se međutim teško može objasniti bez analiza socijalnih posljedica transnacionalizacije. Konstrukcija i dekonstrukcija polarizacije na granicama (bez obzira bile to granice nacije, supranacionalnih formacija ili nacionalnih kultura), koja donosi različita politička savezništva i potporu dijela populacije unutar i izvan vlastite jedinice, omogućena je upravo transnacionalizacijom.

Oblik transnacionalizacije, ovdje nazvan razmjena, stvara situacije u kojima krajnja desnica brani svoja tradicionalna područja: nacionalne identitete, nacionalnu kulturu (npr. zbog pojačane imigracije) te tako omogućuje krajnjoj desnici da intenzivira svoju popularizaciju među stvarno ili umišljeno pogođenim populacijama. No to je samo jedan aspekt odnosa razmjene i haiderizacije. Razmjena ubrzava širenje svake političke poruke krajnje desnice kako unutar nacionalnih okvira tako i izvan njih. Ona omogućuje intenzivirani međunarodni transfer krajnje desnih političkih reakcija (npr. izvoz Haiderovih stavova i retorike u njemačku javnost). Akteri postindustrijske krajnje desnice imaju sve veće mogućnosti biranja "prenesenih problema" (stranci, uvezeni kriminal, međunarodni kriminal, slabljenje utjecaja građana na europsku politiku itd.) koje žele naglasiti da bi ojačali vlastitu poziciju u političkom natjecanju.

Oblik transnacionalizacije, ovdje utvrđen kao relativiziranje granica, otvara strukturalna mjesta (Europski parlament, odbore EU-a, a ulaskom u vladu čak i sastanke ministara zemalja članica EU-a te Europsku komisiju) koja mogu zauzeti akteri postindustrijske krajnje desnice na supranacionalnoj razini uz minimum poštovanja demokratske procedure. S druge strane, akteri krajnje desnice mogu se polarizirati na novim manje jasnim granicama supranacionalnih formacija te tako izvoziti svoju ideologiju, programe, tražiti i pronalaziti saveznike te se transnacionalno popularizirati (npr. redefiniranje EU-a kao tvrdave Europe; borba protiv "eurokracije" u samim europskim institucijama, "obrana" suvereniteta drugih nacija u EU od federalizacije i vlastita promidžba u tim zemljama). Također se ne treba zaboraviti ni polarizacija na nacionalnim granicama koju omogućuje transnacionalizacija njihovim relati-

viziranjem. K tome akteri krajnje desnice mogu paralelno "braniti" nacije/države od supranacionalnih formacija, a supranacionalne formacije od konkurencije (npr. obrana EU-a u trgovinskom ratu s SAD-om) ili po potrebi od svjetske zavjere (npr. Europa protiv azijske ili afričke opasnosti). Svaka od ovih akcija polarizacije i obrane može završiti većom prisutnošću u medijima, većom prisutnošću u političkim sukobima te na kraju i većom prisutnošću u diskusijama političke glavne struje.

Oblik transnacionalizacije ovdje nazvan fuzija nije nepoznat krajnjoj desnici, pogotovo onoj tradicionalnoj (npr. iredentizam). Za postindustrijsku krajnju desnicu međutim, a posebno za haiderizaciju, ona je bitna, samo ukoliko se može iskoristiti za zaplašivanje, a zatim za popularizaciju (npr. čvrsta federalizacija EU-a ili gubitak radnih mjesta nastankom jedinstvenog tržišta i odlaskom kapitala iz nekog područja).

Oblik transnacionalizacije, ovdje nazvan produkcija transnacionalnih (neteritorijalnih) prostora, velikim dijelom omogućuje haiderizaciju. Postindustrijska krajnja desnica može se poslužiti novonastalim hibridnim "sadržajima" u kulturnim prostorima između ili iznad nacionalnih kultura (npr. kolažom prezentacija), što je vrlo važno u uvjetima u kojima dominiraju postmoderni identiteti i nestaju mogućnosti za jednoznačan odnos prema socijalnom realitetu. Kada transnacionalni prostori postanu jedinice koje se mogu reprezentirati (transnacionalne kompanije ili transnacionalne dijaspor), tada mogu biti iskorišteni za dodatnu polarizaciju. Naime, nevidljiv i pokretljiv "neprijatelj" koji rasteće granice vlastitog, ali se nalazi u blizini trebao bi biti opasniji od nepokretnih lako raspoznatljivih supranacionalnih institucija. Nove transnacionalne jedinice omogućuju krajnjoj desnici i drugačiji pristup – npr. pokušaj korištenja mreža transnacionalnih dijaspora za izvoz ideologije – koji do sada međutim još nije empirijski poznat.

Najvažniji moment u odnosu transnacionalizacije i haiderizacije jest strukturna i tematska ekspanzija i relociranje postindustrijske krajnje desnice u smislu pronalazjenja novih (transnacionalnih) pozicija i upotrebe transnacionalnih tema za vlastitu popularizaciju. Krajnja desnica očigledno se više ne može analizirati samo u nacionalnim okvirima i u kontekstu nacionalnih tema, a to ide u prilog tvrdnji Vobrube (1997) da za sociologiju u uvjetima transnacionalizacije jedinica analize više ne može biti samo nacionalno društvo, odnosno Bryana Turnera (1994) da bi za sociologiju najrelevantnije društvo uskoro moglo biti globalno društvo.

LITERATURA

- Aron, Raymond (1997) Kann es eine multinationale Staatsbürgerschaft geben?, u H. Kleger /ur./ **Transnationale Staatsbürgerschaft**. Frankfurt: Campus.
- Bailer-Galanda, Brigitte (1995) **Haider wörtlich. Führer in die dritte Republik**. Wien: Löcker.
- Bailer, Brigitte & Wolfgang Neugebauer (1993) Die FPÖ: Vom Liberalismus zum Rechtsextremismus, u **Handbuch des österreichischen Rechtsextremismus**, Stiftung Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes, Wien: Deuticke.
- Bauböck, Rainer (1994) **Transnational Citizenship. Members and Rights in International Migration**. Aldershot: Edward Elgar.
- Bobbio, Norberto (1994) **Rechts und Links. Gründe und Bedeutungen einer politischen Unterscheidung**. Berlin: Wagenbach.
- Brubaker, Rogers (1996) **Nationalism Reframed : Nationhood and the National Question in the New Europe**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bukow, Wolf-Dietrich (1998) Fremdheitskonzepte in der multikulturellen Gesellschaft. u D. Kiesel, A. Messerschmidt i Scherr A. /ur./ **Die Erfindung der Fremdheit. Zur Kontroverse um Gleichheit und Differenz im Sozialstaat**. Frankfurt a.M.: Brandes & Apsel.
- Cohen, Robin (1997) **Global Diasporas**. Seattle: University of Washington Press.

- Czernin, Hubertus (2000) **Haider, beim Wort genommen**. Wien: Czernin.
- Dicken, P. (1992) **Global Shift: the Internationalization of Economic Activity**. London: Chapman.
- Freedland, Mark (1998) Law, Public Services, and Citizenship – New Domains, New Regimes?, u M. Freedland & Sciarra, S. /ur./ **Public Services and Citizenship in European Law**. Oxford: Clarendon Press.
- Friedman, Jonathan (1997) **System, Structure and Contradiction in the Evolution of "Asiatic" Social Formations**. Walnut Creek: Altamira-Sage.
- Friedman, Jonathan (1998) Transnationalization, Socio-political Disorder, and Ethnification as Expressions of Declining Global Hegemony. **International Political Science Review** 19(3):233-250.
- Geddes, Andrew & Adrian Favell (1999) **The Politics of Belonging: Migrants and Minorities in Contemporary Europe**. Aldershot: Ashgate.
- Goldman, Harald (1992) **Jörg Haider und sein Publikum: eine sozialpsychologische Untersuchung**. Klagenfurt: Drava.
- Haider, Jörg (1994) **Die Freiheit, die ich meine**. Frankfurt a.M. TB Ausgabe.
- Haider, Jörg (1997) **Befreite Zukunft jenseits von links und rechts. Menschliche Alternative für eine Brücke ins neue Jahrtausend**. Wien.
- Hall, Stephen (1995) **Nationality, Migration Rights and Citizenship of the Union**. Dordrecht: Martinus Nijhoff.
- Ignazi, Piero (1995) **The Re-emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe**. Wien: Institut für Höhere Studien, Forschungsberichte.
- Kuper, Ernst (1995) **Transnationale Parteienbünde zwischen Partei- und Weltpolitik**. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Oswalt, Walter (1989) Die FPÖ – ein Modell für Europa? u M. Kirfel i Oswalt W. /ur./, **Die Rückkehr der Führer: modernisierter Rechtsradikalismus in Westeuropa**. Wien: Europaverlag.
- Pfahl-Traughber, A. (1993) Rechtspopulistische Parteien in Westeuropa. U E. Jesse /ur./ **Politischer Extremismus in Deutschland und Europa**. München: Bayerische Landzentrale für Politische Bildungsarbeit.
- Pelinka, Anton (1998) **Austria: Out of the Shadow of the Past**. Oxford: Boulder: Westview Press.
- Riggs, Fred (1991) Ethnicity, Nationalism, Race, Minority: A Semantic/Onomatic Exercise. **International Sociology** 6(3):281-385.
- Soysal, Yasemin Nuhoglu (1994) **Migrants and Postnational Membership in Europe**.
- Turner, Bryan S. (1994) **Orientalism, postmodernism and globalism**. London: Routledge, Chicago: University of Chicago.
- Vester, Heinz-Günter (1993) **Soziologie der Postmoderne**. München: Quintessenz.
- Vobruba, Georg (1997) **Autonomiegewinne. Sozialstaatsdynamik, Moralfreiheit, Transnationalisierung**. Wien: Passagen.

TRANSNATIONALISATION AND HAIDERISATION: RELOCATION OF THE FAR-RIGHT

SAŠA BOŽIĆ

Interdisciplinary Centre for Comparative Research
in the Social Sciences

The article discusses the relation between transnationalisation and the proliferation of the far-right. The author presents new criteria for the redefinition of the concept of transnationalisation. These criteria enable us to explain the strengthening of far-right parties which profit from supranational integration processes and from the consequences of the relativisation of national boundaries. The example of Jörg Haider and his FPÖ shows that the relation between the far-right and transnationalisation can be much more complex than usually assumed. The author develops a new concept – “Haiderisation” to explain the technology applied by successful far-right parties. Their success is predominantly determined by their new treatment of transnationalisation and its social consequences.

Key words: TRANSNATIONALISATION, HAIDERISATION, FAR-RIGHT, EUROPEAN INTEGRATION